

спецкурс
“СУЧАСНІ КОМП’ЮТЕРНІ МЕТОДИ В ХІМІЇ”

ОСНОВИ QSAR

Дескрипторний метод опису молекулярної будови

В. В. ІВАНОВ

Materials Chemistry Department
V. N. Karazin National University,
61077, Kharkiv, Ukraine
vivanov@karazin.ua

For Educational Use Only

1KRU.PDB

Ліганд

(низькомолекулярна сполука, лікарська сполука)

Мішень

(рецептор, фермент)

Основні підходи до розв'язку задачі прогнозу біоактивності

1) Структура мішені невідома, але структура ліганду відома:

ligand-based design,

QSAR (Qualitative Structure-Activity Relationship)

2) Структура мішені (рецептора, фермента,...) і ліганду відомі:

Structure-based design (Docking)

3) Структура мішені відома, але структура ліганду невідома:

De-novo design

4) Структура мішені і ліганду невідомі:

Комбінаторна хімія, "high throughput screening"

QSAR

(Quantitative Structure-Activity Relationship)

QSAR це віртуальний (комп'ютерний, *in silico*) пошук закономірностей і математичних моделей, які кількісно або якісно описують будь-які властивості системи (біологічна активність, фізико-хімічні параметри, ефекти суб'єктивного сприйняття) в термінах дескрипторів хімічної структури.

Основні стадії побудови QSAR

1. Набір сполук з відомою активністю підрозділяється на **навчальну** та **тестову** вибірки.
2. Відбираються дескриптори, які характеризують системи (молекули).
3. Аналіз кореляції вибраних дескрипторів зі своєю властивістю на прикладі навчальної вибірки з використанням методів статистики.
4. Побудова математичної моделі «структура-властивість»
5. Оцінка прогностичної здатності побудованої QSAR-моделі. Аналіз результатів тестового вибору сполук з відомими властивостями.

$$\text{Властивість} = F(d_1, d_2, d_3, d_4, \dots)$$

$d_1, d_2, d_3, d_4, \dots$ – дескриптори – індекси які описують різні аспекти молекулярної структури

Індекси біологічної активності

LD_{50} Токсичність. Летальна доза
(мін. Кількість речовини яка веде до того що гинуть 50% організмів)

ED_{50} Ефективна доза (мін. кількість речовини яка 50% блокує дію ендогених сполук)

$\log \frac{C_{org}}{C_w}$ Фактор біоконцентрації

$Ib = \frac{\%_{ill}}{T_{latent}}$ Канцерогена активність (Індекс Айбола)

MBC Мін блокуюча концентрація (мін. кількість речовини що веде до блокування провідності *нервових* волокон)

$\log \frac{1}{C}$ Концентрація речовини (на одиницю біомаси) що веде до заданого біоефекту

Дескриптори молекулярної структури

- Елементарні (молекулярна маса, кількість атомів певного сорту)
- Топологічні (індекси Рандича, теоретико-інформаційні індекси,...)
- Електронні (заряди на атомах, індекси реакційної спроможності, дипольні моменти, поляризованості тощо)
- Геометричні (об'єм молекули, площа поверхні, асиметрія,...)
- Фізико-хімічні (рефракція, ліпофільність, ...)
- Хімічні (наявність або відсутність тієї чи іншої функціональної групи,,,,)

Відомо більш 3000 різноманітних молекулярних дескрипторів

Дескриптори молекулярної структури

1D - молекулярна формула

2D - молекулярна зв'язність (топологічні індекси)

3D - молекулярна геометрія (стереохімія)

4D-5D - конформаційний аналіз

Елементарні дескриптори

- Наявність або відсутність тих чи інших функціональних груп, або атомів
- Молярна маса
- Число атомів певного сорту

Приклад Теплоота сгорання насичених вуглеводнів
нормальної будови

$$\Delta H_{298}^0 = 237.9 + 660.0 \cdot N_c \quad (\text{кДж/моль})$$

Електронні дескриптори

Вони є результатом квантовохімічних розрахунків і представляють собою набір індексів, так чи інакше характеризуючих зарядовий розподіл у молекулі і її енергію.

Електронна густина $\rho_r = \sum_i n_i c_{ir}^2$

Заряд на атомі $q_r = Z_r - \rho_r$

Порядок зв'язку $\rho_{rs} = \sum_i n_i c_{ir} c_{is}$

Суперделокалізованість (сверхделокалізуемость) атома $S_e(r) = 2 \sum_a^{\text{vac.}} \frac{c_{ar}^2}{0.5(\epsilon_{(\text{HOMO})} + \epsilon_{(\text{LUMO})}) - \epsilon_a}$

Електронні дескриптори

Молекулярний дипольний момент (μ)

Електрична дипольна поляризованість (α)

$$\vec{\mu} = \alpha \cdot \vec{E}$$

$$\bar{\alpha} = \frac{1}{3} (\alpha_{xx} + \alpha_{yy} + \alpha_{zz})$$

Самополяризованість атому (π)

$$\pi_r = \frac{\partial \rho_r}{\partial \alpha_r} = 4 \sum_i^{\text{occ.}} \sum_a^{\text{vac.}} \frac{c_{ir}^2 c_{ar}^2}{\epsilon_i - \epsilon_a}$$

Енергія системи (E)

$$E_b = E - E'$$

Енергія електронного переходу (λ)

$$\lambda = \epsilon_{(\text{LUMO})} - \epsilon_{(\text{HOMO})}$$

Електронні дескриптори

Енергія іонізації молекули

$$IP = -\epsilon_{(\text{HOMO})}$$

Енергія спорідненості до електронів

$$E_{\text{e}} = \epsilon_{(\text{LUMO})}$$

Енергія протонування (ΔH_{H})

Токсичність нітрилів

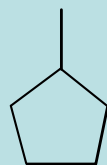
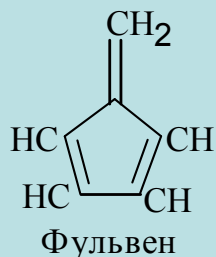
$$-\lg LD_{50} = -1.69 \frac{\alpha}{\Delta H_{\text{H}}} + 0.47, \quad (n = 20, r = 0.87, \sigma = 0.2)$$

**інгібування ацетилхолінестерази
(похідні бензилпиперидину)**

$$-\lg IC_{50} = 2.21C_4 - 6.65\mu + 1.18\mu^2 - 162.9\epsilon_{(\text{HOMO})} - 8.58\epsilon_{(\text{HOMO})}^2$$

$$(n = 16, r = 0.939, \sigma = 0.25)$$

Топологічні дескриптори

Граф фульвена

$$G = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

$$W = \frac{1}{2} \sum_{i,j}^n g_D(ij)$$

Вінера

$$M_1(G) = \sum_i v_i^2$$

$$\chi^{(1)} = \sum_{(i,j)} (v_i v_j)^{-1/2}$$

Рандіча

$$M_2(G) = \sum_{(i,j)} (v_i v_j)$$

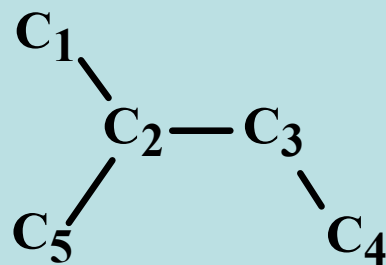
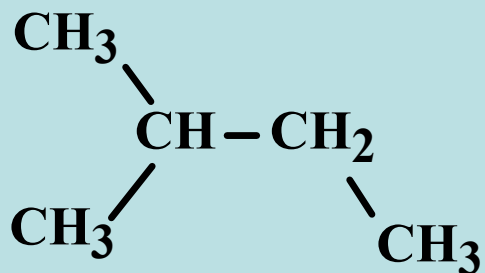
$$\chi^{(k)} = \sum_{(i,K,l,K,j)} (v_i^k v_l^k v_j^k)^{-1/2}$$

Узагальнений Рандіча

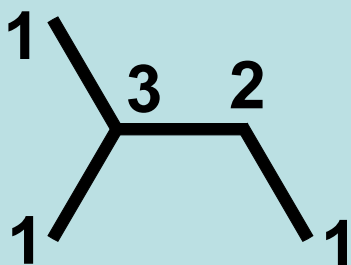
$$I = - \sum_i \frac{n_i}{n} \log_2 \frac{n_i}{n}$$

IC_n Теоретико-інформаційний індекс

Індекс Рандіча (с)

	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄	C ₅
C ₁	1	0	0	0	0
C ₂	0	1	0	0	0
C ₃	0	0	1	0	0
C ₄	0	0	0	1	0
C ₅	0	0	0	0	1

$$\chi^{(1)} = \sum_{\substack{\text{СВЯЗИ} \\ (i,j)}} \frac{1}{\sqrt{v_i \cdot v_j}}$$

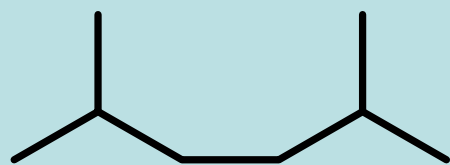
$$\chi^{(1)} = \frac{1}{\sqrt{1 \cdot 3}} + \frac{1}{\sqrt{1 \cdot 3}} + \frac{1}{\sqrt{2 \cdot 3}} + \frac{1}{\sqrt{1 \cdot 2}} = 2.270$$

Узагальнений індекс зв'язності

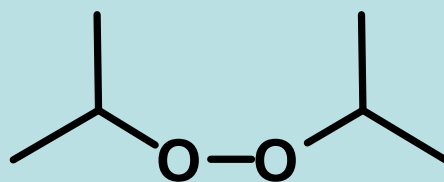
$${}^{(m)}\chi^S = \frac{1}{2^{m+1}} \sum_{(i-j-\dots-k)}^n \frac{Z_i \cdot Z_j \cdot \dots \cdot Z_k}{\sqrt{v_i \cdot v_j \cdot \dots \cdot v_k}}$$

$$\chi^S = 0.25 \sum_{\text{bonds}} Z_i \cdot Z_j / \sqrt{v_i \cdot v_j}$$

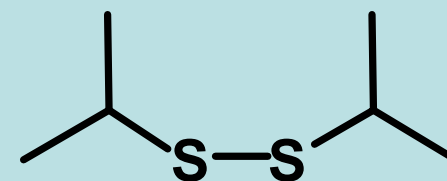
m - число вершин в маршруті
 n - число можливих маршрутів
 Z - номер елемента в періодичній системі

$$\begin{aligned} \chi &= 3.626 \\ {}^3\chi^S &= 1.321 \\ {}^3\chi^V &= 1.321 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \chi &= 3.626 \\ {}^3\chi^S &= 1.321 \\ {}^3\chi^V &= 0.440 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \chi &= 3.626 \\ {}^3\chi^S &= 2.973 \\ {}^3\chi^V &= 3.964 \end{aligned}$$

електротопологічний індекс

$$I_i = \frac{(\delta_i^v + 1)}{\delta_i}$$

δ_i – кол-во σ - зв'язків C–C атома i

δ_i^v – загальне кол-во електронів $\delta^v = \delta + \pi + n$

теплота атомізації алканів

$$\Delta H_a = 283.33 N - 6.321\chi^{(1)} + 115.72$$

$$r = 0.9999 \quad \sigma = 0.960$$

Температура кипіння алканів

$$T(^{\circ}\text{C}) = 57.85 \chi^{(1)} - 97.9$$

**мінімальна блокуюча
концентрація анестетиків**

$$\lg \text{MBC} = -0.762\chi^{(1)} + 3.55 \quad (n = 36, r = 0.98, \sigma = 0.39)$$

Теоретико-інформаційні дескриптори

$$\text{інформація} = -\sum_i \frac{n_i}{n} \log_2 \frac{n_i}{n} \text{ (bit)} \quad n = \sum_i n_i$$

- Неоднорідність розподілу відстаней між вершинами в графі

I_D , n_i – кількість зв'язків довжини i

$TI_D = n \cdot I_D$ Загальна кількість інформації

$$IC_k = -\sum_i p_i \log_2 p_i$$

$$TIC_k = n \cdot IC_k$$

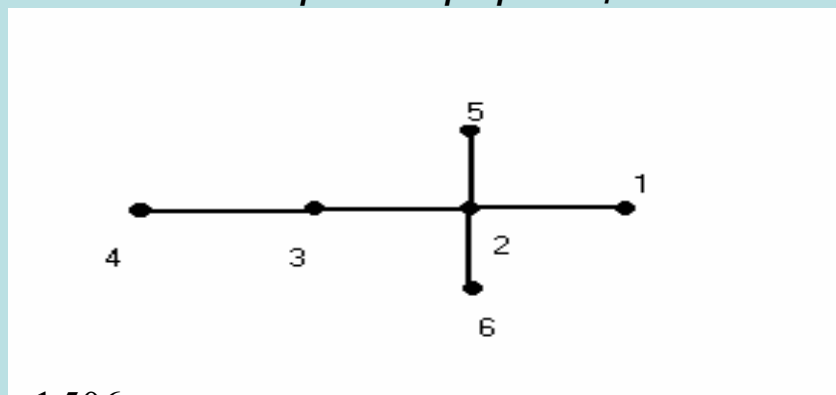
$SIC_k = IC_k / \log_2 n$ *структурний інформаційний склад*

$BIC_k = IC_k / \log_2 N_b$ *інформаційний склад зв'язування*

$CIC_k = \log_2 n - IC_k$ *комплементарне інформаційний склад*

Приклад (2,2-диметилбутан)

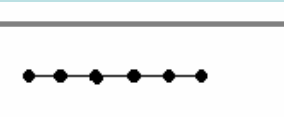
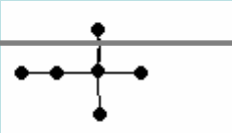
$$n = P_1 + P_2 + P_3 = 5 + 7 + 3 = 15$$

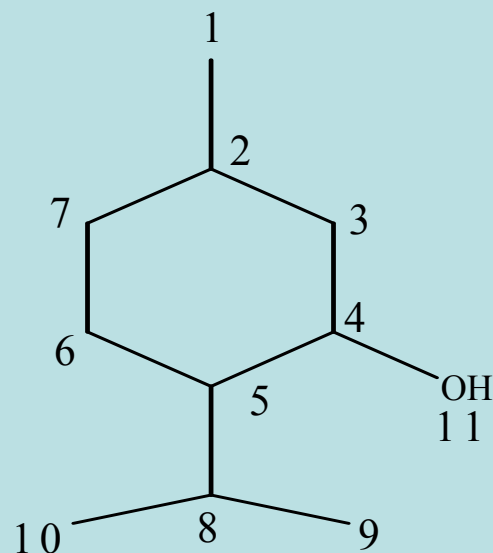

$$I_D = -\left(\frac{5}{15} \log_2 \frac{5}{15} + \frac{7}{15} \log_2 \frac{7}{15} + \frac{3}{15} \log_2 \frac{3}{15}\right) = 1,506$$

$$IC_0 = -\frac{6}{6} \log_2 \frac{6}{6} = 0 \quad IC_1 = -\left(\frac{4}{6} \log_2 \frac{4}{6} + \frac{1}{6} \log_2 \frac{1}{6} + \frac{1}{6} \log_2 \frac{1}{6}\right) = 1,252$$

$$IC_2 = -\left(\frac{3}{6} \log_2 \frac{3}{6} + \frac{1}{6} \log_2 \frac{1}{6} + \frac{1}{6} \log_2 \frac{1}{6} + \frac{1}{6} \log_2 \frac{1}{6}\right) = 1,792$$

Индекс		
N_C	6	6
P_1	5	5
P_2	4	7
P_3	3	3
W	35	28
I_D	2,149	1,506
IC_0	0	0
IC_1	0,918	1,252
IC_2	1,585	1,792
$\chi^{(1)}$	2,914	2,561

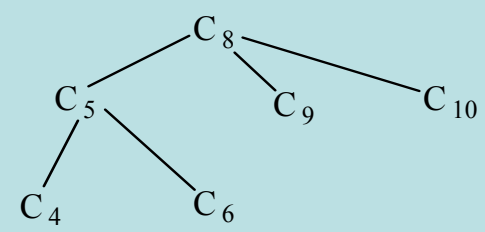
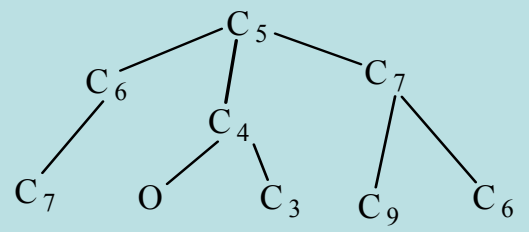
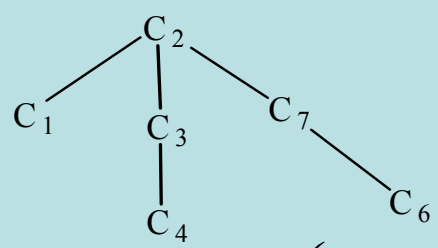
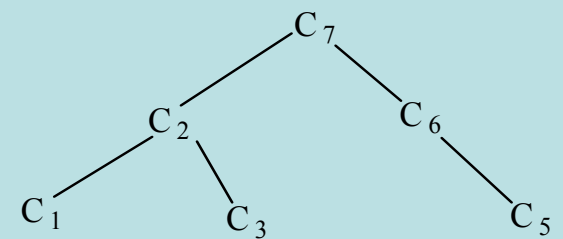
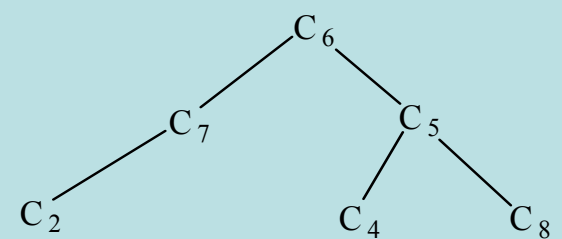
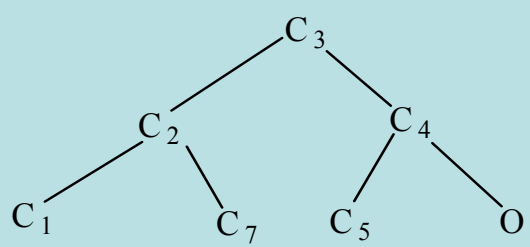
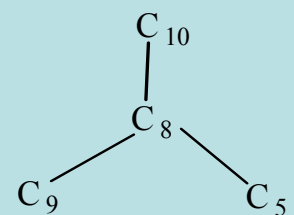
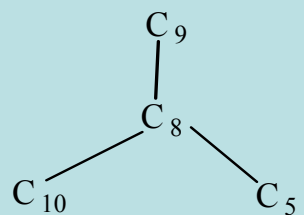
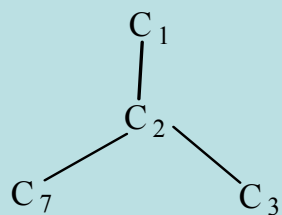
$$IC_0 = -\left(\frac{10}{11} \log_2 \frac{10}{11} + \frac{1}{11} \log_2 \frac{1}{11}\right) = 0,439$$

$$TIC_0 = 4,829 \quad SIC_0 = 0,127 \quad CIC_0 = 3,020 \quad BIC_0 = 0,127$$

$$IC_1 = -\left(\frac{3}{11} \log_2 \frac{3}{11} + \frac{3}{11} \log_2 \frac{3}{11} + \frac{3}{11} \log_2 \frac{3}{11} + \frac{1}{11} \log_2 \frac{1}{11} + \frac{1}{11} \log_2 \frac{1}{11}\right) = 2,163$$

$$TIC_1 = 23,793 \quad SIC_1 = 0,625 \quad BIC_1 = 0,625 \quad CIC_1 = 1,296$$

Другий порядок

$$IC_2 = -\left(\frac{3}{11} \log_2 \frac{3}{11} + \frac{2}{11} \log_2 \frac{2}{11} + 6 \cdot \frac{1}{11} \log_2 \frac{1}{11} \right) = 2,845$$

$TIC_2 = 31,295$

$SIC_2 = 0,822$

$BIC_2 = 0,822$

$CIC_2 = 0,614$

Фізико-хімічні дескриптори

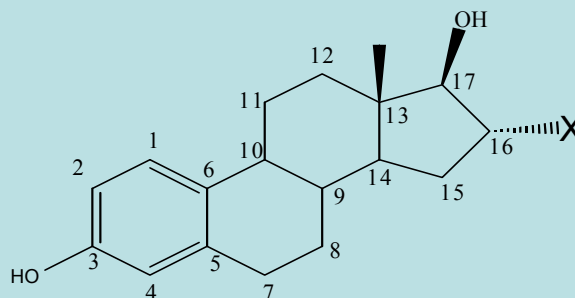
Молярна рефракція (MR, AMR)

$$MR = \frac{n^2 - 1}{n^2 + 2} \frac{MW}{d} = \frac{4}{3} \pi N_A \bar{\alpha}$$

для насичених вуглеводнів

$$MR = n \cdot MR(C) + (2n + 2) \cdot MR(H)$$

$$\lg RBA = -0.48 MR + 2.08, \quad r^2 = 0.84$$

Сучасні Комп'ютерні Методи

Хімії

Ліпофильність

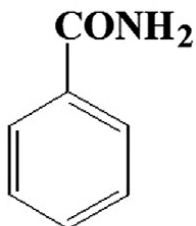
$$\lg P = \lg \frac{C_{1-\text{oc tan ole}}}{C_{\text{water}}} = \lg C_{1-\text{oc tan ole}} - \lg C_{\text{water}}$$

$$\lg \frac{P_x}{P_H} = \lg P_x - \lg P_H = \rho \cdot \pi_x$$

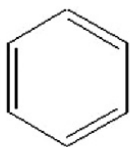
$$\pi_X = \lg P_{C_6H_5X} - \lg P_{C_6H_6}$$

$$\pi_X = \lg P_{RX} - \lg P_{RH}$$

$$\begin{aligned} \pi_{CONH_2} &= \log P(\text{benzamide}) - \log P(\text{benzene}) \\ &= 0.64 - 2.13 \\ &= -1.49 \end{aligned}$$

Benzamide ($\log P = 0.64$)

Benzene ($\log P = 2.13$)

Зам.	Аром.	Аліф.
-NH ₂	-1.23	-1.19
-I	1.12	1.0
-SCH ₃	0.61	0.45
-COCH ₃	-0.55	-0.71
-CONH ₂	-1.49	-1.71
-COOCH ₃	-0.01	-0.27
-Br	0.86	0.60
-CN	-0.57	-0.84
-F	0.14	-0.17
-Cl	0.71	0.39
-COOH	-0.28	-0.67
-OCH ₃	-0.02	-0.47
-N(CH ₃) ₂	-0.18	-0.30
-OH	-0.67	-1.16
-NO ₂	-0.28	-0.85

$$\lg P = \lg P_H + \sum_{X=1}^N \pi_X$$

модель *Моригучи*

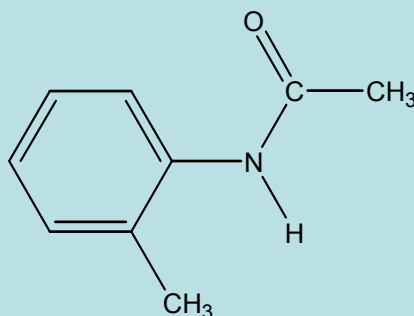
$$\lg P = -1.06 + 1.9 \cdot S - \sum_k S_K$$

S_k – міра площіни поверхні полярних груп

S – площа молекулярної поверхні, доступної розчиннику

CLOGP

$$\lg P = \sum_{k=1}^N f_k \cdot N_k + \sum_{j=1}^C F_j \cdot N_j$$

о-метилацетанилида

Компонента ліпофільності	Внесок
Фрагмент CO-NH	-1.510
2 ізольованих групи CH ₃	0.39
6 ароматичних атомів С	0.78
10 атомів водню зв'язаних з вуглецем	2.270
1 ланцюг зв'язаних атомів	-0.120
1 спряжене бензольне кільце-ланцюг	-0.150
1 орто замісник	-0.76
Ітого CLOGP	0.90
експериментально	0.86

Якими мають бути дескриптори ?

1. Мають бути простими;
2. Бажано, щоб вони мали структурне пояснення;
3. Має бути можливість застосувати до локальної структури (фрагментів);
4. Повинен мати добру кореляцію принаймні з однією властивістю;
5. Бажано розрізняти ізомери;
6. Має бути можливість побудувати ієрархію дескрипторів;
7. Бажано, щоб дескриптори були лінійно незалежними;
8. Бажано, щоб вони не базувалися на властивостях;
9. Має бути можливість їх ефективно розрахувати;
10. Повинні мати коректну залежність від розміру;
11. Мають змінюватися поступово з поступовою зміною молекулярної структури.

Running the program

Calculate descriptors

Load descriptors

Load responses

View descriptors

Save descriptors

Descriptor blocks

0D 1D 2D 3D Others

1. constitutional descriptors	2. topological descriptors
3. walk and path counts	4. connectivity indices
5. information indices	6. 2D autocorrelations
7. edge adjacency indices	8. Burden eigenvalues
9. topological charge indices	10. eigenvalue-based indices
11. Randic molecular profiles	12. geometrical descriptors
13. RDF descriptors	14. 3D-MoRSE descriptors
15. WHIM descriptors	16. GETAWAY descriptors
17. functional group counts	18. atom-centred fragments
19. charge descriptors	20. molecular properties

Descriptor list | Descriptor search | Bibliography

About

Address

Handbook

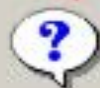
Tools

Thanks

Help

Example Data

Weightings

Comments

WHIM and GETAWAY

Versions

Tips of the day

